

50. vuosikerta
Kasvatusopillisen aikakauskirjan 156. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 105. vuosikerta

5/2019

Kasvatus

Tämän teemanumeron toimittivat

Antti Rajala – Elina Lehtomäki

Pääkirjoitus

Antti Rajala & Elina Lehtomäki 427 Mitä on globaalikasvatuksen tutkimus?

Artikkeleita

- Katja Castillo & Jani Kukkola 430 Koloniaalisen subjektin purkaminen ja eettisten subjektifikaation prosessien mahdollisuus
- Heidi Henriksson 446 Maailmankansalaisuustyypit kansalaisjärjestöjen kouluyhteistyössä
- Mia Malama 461 Tapaustutkimus koululinkkitoiminnasta englantilaisessa koulussa
- Mervi Kaukko, 474 Linnunpesästä lentoon: Valmistavan
Marko Kielinen & Hanna Alasuutari opetuksen praksis opettajien kertomana
- Elina Särkelä 489 Globaalia etelää koskevien oletusten tarkastelua oppilaiden ottamien valokuvien avulla

Lyhyempiä kirjoituksia

- Karen Pashby & Louise Sund 503 Kestävä kehitys ja eettinen globaali-
kasvatus: Opettajien kanssa tehty
osallistava tutkimus

Kolumni

- Sanna Rekola 507 Maailman "pirullisten ongelmien"
ratkaisemiseksi tarvitaan yhteistyötä
myös kasvatuksen kentällä

Puheenvuoroja

- Katri Jokikokko, 510 Kulttuurinen moninaisuus osana
Johanna Lampinen & Rauni Räsänen globaalikasvatusta: Kulttuuriseen
moninaisuuteen liittyvä osaaminen
perusopetuksessa -kartoituksen tarkastelua

- Reijo Miettinen 515 Globalisaatiokehityksen
ennakoimattomuus ja ristiriitaisuus
kasvatuksen haasteena

- Charlotta Holmström, 521 Globaalikasvatukseen tarvitaan
Leena Helenius & Erkkä Laininen systeemistä ymmärrystä

Kirja-arviointeja

- Anna-Kaisa Pudas 526 Keskustelupohjaa globalisaation
vaikutuksista koulutusalan toimijoille

English Summaries

529

Kirjoittajat

531

Luetteloita

533

Mitä on globaalikasvatuksen tutkimus?¹

Tämä globaalikasvatuksen teemanumero esittelee globaalikasvatuksen tutkimusta: sen perusteita ja toteutusta. Globaalikasvatus on nouseva tutkimusala, johon liittyvät kysymykset ihmis-oikeuksien, tasa-arvoisuuden, yhdenvertaisuuden ja kestävä kehityksen kasvatuksesta sekä globaalien ja paikallisten ilmiöiden yhteyksistä. Globaaleja näkökulmia ja yhteyksien tarkastelua painottavia sisältöjä on lisätty opetussuunnitelmiin monissa Euroopan maissa, Yhdysvalloissa, Kiinassa, Kanadassa ja Etelä-Koreassa. Suomessa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa globaalikasvatus mainitaan tärkeänä perusopetuksen osana. Globaalia oppimista korostetaan myös lukion opetussuunnitelman perusteissa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet korostavat lapsen oikeuksia ja velvoittavat kasvattajia kehittämään lasten kriittisen ajattelun taitoa, oman toiminnan merkityksen tarkastelua, kestävä elämäntapaa, vastuullisuutta ja osallisuutta.

Globaalikasvatuksen tutkimus voi auttaa koulutusta määrittelemään itseään uudelleen muuttavassa maailmassa. Muutokset ja globaalit ilmiöt haastavat koulutusta ja kasvatuksia, opetuksen tavoitteita ja opetussuunnitelmia, opettajia ja opettajankoulutusta, koulu yhteisöjen arkea ja yhteistyötä koulun ulkopuolella. Koulutusta ja kasvatuksia ohjaavat vaikutteet ja olosuhteet eivät rajaudu kansallisvaltioihin; kansainväliset järjestöt, yritykset ja toimijat pyrkivät vaikuttamaan kasvatukseen. Lisääntynyt kansainvälinen liikkuvuus ja muuttoliike haastavat koulun rakenteiden ja toimintakulttuurin lisäksi myös opettajankoulutusta.

Kansainväliset organisaatiot ovat linjanneet globaalikasvatusta. Ensimmäinen laaja-alainen poliittinen määritelmä globaalikasvatuksesta on valtioiden ja kansalaisjärjestöjen delegaatioiden laatima Maastrichtin julistus vuodelta 2002: "Gloaalikasvatus on toimintaa, joka avaa ihmisten silmät ja mielen maailman todellisuudelle ja herättää heidät toimimaan kaikille kuuluvien ihmisoikeuksien sekä oikeudenmukaisemman ja tasa-arvoisemman maailman puolesta." Vuonna 2001 globaalikasvatuksen edistämiseksi perustettiin eurooppalainen verkosto (Global Education Network Europe, <https://gene.eu>), johon osallistuu päättäjien, ministeriöiden, kansalaisjärjestöjen ja tutkijoiden edustajia. Tätä kehittämistä ja vertaisarviointia toteuttavaa yhteistyöverkostoa voidaan pitää alan kansainvälisesti laaja-alaisimpina toimijana. YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unesco on puolestaan korostanut maailmankansalaisuutta ja määritellyt globaalikasvatuksen tehtäväksi kansalaisten tietojen, taitojen, arvojen ja asenteiden kehittämisen siten, että he rakentaisivat oikeudenmukaisempaa, yhdenvertaisempaa, turvallisempaa, rauhaan ja kestävään kehitykseen sitoutunutta maailmaa.

Gloaalikasvatus liittyy keskeisesti YK:n kestävä kehityksen tavoitteisiin, sisältöihin ja painotuksiin. Globaalikasvatuksen tutkimuksessa tarkastellaan erityisesti kestävä kehityksen alataavoitetta 4.7, jonka mukaan kaikkien olisi saatava kestävä kehitystä edistävät maailmankansalaisen tiedot ja taidot. Kasvava tutkijayhteisö pohtii, mitä nämä taidot ovat ja mitä globaalikas-

vatuksella ja sen tutkimuksella tarkoitetaan. Yksi vuoden 2019 Euroopan kasvatustieteen konferenssin pääpuhujista, professori Annette Scheunpflug, painotti globaalia oppimista, ohjaamista vastuullisuuteen ja puuttumista globaaliin sosiaaliseen epätasa-arvoon.

Tutkijoiden lisääntyvästä kiinnostuksesta globaalikasvatusta kohtaan kertoo, että vuonna 2017 perustettiin sekä kansainvälinen Academic Network of Global Education and Learning (ANGEL) -verkosto että suomalainen globaalikasvatuksen tutkimusverkosto, Global Education Research in Finland (GERIF). Molemmissa verkostoissa on havaittu tutkimustiedon, siitä kumpuavan debatin ja käsitteiden tarkistuksen tarve. Nousevan alan tunnusmerkkinä voidaan pitää kriittistä keskustelua näkökulmista – varsinkin vallitsevien länsimaisten perspektiivien vaikutuksesta oppimista määritteleviin käsitteisiin – ja painotuksista. Globaalikasvatuksesta kiinnostuneen kansainvälisen tutkijayhteisön keskustelussa lähtökohtana ovat yleensä oppijan tai toimijan positiot maailmassa, opettajien maailmankuvat, kasvatus maailmankansalaisuuteen sekä sitoutuminen ihmisoikeuksiin ja YK:n kestävä kehityksen tavoitteisiin. Alan johtavista tutkijoista esimerkiksi Vanessa Andreotti painottaa kriittistä suhtautumista kulttuurien väliseen vuorovaikutukseen ja erilaisten maailmankuvien ymmärtämistä, William Gaudelli on tutkinut maailmankansalaisuuskasvatusta osana koulujen arkea, Douglas Bourn korostaa globaalin oppimisen merkitystä maailmankansalaisuuteen kasvatuksessa ja Annette Scheunpflug pitää globaalikasvatuksen tutkimuksen tehtävänä globaalien yhteyksien ymmärtämistä.

Gloaalikasvatuksen painotukset vaihtelevat maittäin ja maanosittain. Suomessa globaalikasvatuksen juuret ovat 1970-luvulla käynnistyneessä kansainvälisyyskasvatuksessa, jonka perustana olivat YK:n ihmisoikeudet. Myös tutkimuksessa ihmisoikeudet ja niiden tuntemiseen tähtäävä kasvatus korostuivat. Eurooppalaisen globaalikasvatuksen verkoston vertaisarvioinnissa vuonna 2004 todettiin, että suomalaisessa kasvatuksessa ja koulutuksessa käsiteltiin globaalikasvatuksen teemoja, mutta vain vähän kehityskasvatusta ja globaalia epätasa-arvoisuutta. Lisäksi suositeltiin maahanmuuttajien tietojen ja taitojen parempaa hyödyntämistä kasvatuksen ja koulutuksen toteuttamisessa. Vertaisarvioinnin tulosten perusteella opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti vuonna 2007 kolmivuotisen hankkeen, jossa tarkasteltiin globaalikasvatuksen eri osa-alueita tarkemmin, painopisteenä kasvaminen ja kasvattaminen globaaliin vastuuseen. Kouluissa toteutettavaa globaalikasvatusta tukemaan on tarjottu hankerahoitusta. Ulkoministeriö on rahoittanut kansalaisjärjestöjen tarjoamaa kehityskasvatusta. Kansalaisjärjestöt ovat merkittävästi edistäneet globaalikasvatusta sekä Suomessa että kansainvälisesti.

Tutkimuksen kannalta oleellista on tietää, miten tutkimustieto on tukenut globaalikasvatuksen kehittämistä. Globaalikasvatuksen nimikkeellä on toistaiseksi tehty Suomessa vasta melko vähän tutkimusta. Tämän teemanumeron toimittajien globaalikasvatuksen tutkimusta vuosia 2007–2017 käsitelleeseen katsaukseen (Lehtomäki & Rajala: Global education research in Finland, vuonna 2020 ilmestyvässä teoksessa Bourn [toim.] *The Bloomsbury handbook of global education and learning*) löytyi suoraan globaalikasvatusta käsitteleviä tutkimuksia vain muutamia. Enemmän tutkimuksia on tehty Maastrichtin julistuksen mukaisilla globaalikasvatuksen osa-alueilla: ihmisoikeuskasvatuksessa, rauhankasvatuksessa, kestävyyskasvatuksessa ja kehityskasvatuksessa sekä interkulttuurisuuskasvatuksessa. Näistä globaalikasvatuksen osa-alueista oli tutkittu selvästi eniten interkulttuurisuus- ja monikulttuurisuuskasvatusta ja niitä lähellä olevia kasvatuksen kysymyksiä. Sen sijaan esimerkiksi rauhankasvatuksen tutkimus näyttäisi lähes kokonaan tyrehtyneen, vaikka sitä tehtiin ennen 1990-lukua runsaasti. Muutokset tutkimuksen määrässä globaalikasvatuksen eri osa-alueiden välillä heijastavat todennäköisesti vallitsevan käsitteistön muutoksia, jotka ohjaavat tutkimuksen ja kehitystyön rahoitusta. Esimerkiksi rauhankasvatusta ja kansainvälisyyskasvatusta on aiemmin pidetty kattokäsitteinä, joiden alle globaalit aiheet on sisällytetty. Nykyään ne usein nähdään globaalikasvatuksen osa-alueina.

Gloaalikasvatusta tarkastelevia tutkimuksia voidaan luokitella monin eri tavoin, esimerkiksi sen perusteella, missä määrin niissä kyseenalaistetaan tai vahvistetaan vallitsevia valtasuhteita ja -rakenteita. Aiemmin mainitsemamme kirjallisuuskatsauksen perusteella suomalaisesta tutkimuksesta löytyy esimerkkejä sekä maailmankansalaisuutta että vaikuttamista painottavista globaalikasvatuksen lähestymistavoista. Tunnistimme katsauksessamme kehitystrendin kohti aiempaa kriittisempiä, vaikuttamiseen perustuvia lähestymistapoja. Tämä trendi oli nähtävissä erityisesti yrityksissä määritellä uudestaan interkulttuurisuus- ja monikulttuurisuuskasvatus ja korvata niitä kriittisemmällä lähestymistavoilla, kuten antirasistisella kasvatuksella. Sama kehitys on nähtävissä myös kansainvälisessä tutkimuksessa.

Myös kansainväliset organisaatiot ovat osallistuneet globaalikasvatuksen sisältöjen ja tavoitteiden määrittelyyn. Esimerkiksi Unesco, Euroopan komissio ja OECD ovat laatineet arvoperustaltaan erilaisia globaalien kompetenssien määritelmiä. Näistä Unesco ja Euroopan komissio ovat myös tuottaneet ohjeita globaalikasvatuksen toteuttamisesta ja korostaneet globaalien yhteyksien merkitystä oppimisessa ja koulutuksessa. OECD on puolestaan kehittänyt PISA-tutkimusohjelmassaan globaalikasvatuksen kompetenssien mittareita. Akateemisella globaalikasvatuksen tutkimuksella on tärkeä rooli näiden kansainvälisten organisaatioiden ohjelmien ja materiaalien sekä niiden taustaoletuksien ja seurauksien tutkimisessa. Esimerkiksi PISAn globaalikasvatusmateriaaleja kohtaan on esitetty painavaa kritiikkiä. Vaikka materiaaleissa on esitetty humanistisia argumentteja sosiaalisen inklusion ja kulttuuristen erojen arvostamisen puolesta, tarkempi analyysi on osoittanut, että nämä argumentit jäävät tutkimusohjelman valinnoissa ja perusteluissa OECD:n ekonomistisen, yksilöiden ja valtioiden välistä kilpailua korostavan taustaideologian varjoon. On myös kyseenalaistettu PISAn mittaamien globaalien kompetenssien väitetty universaali sovellettavuus. Mittarit näyttäisivät sisältävän piiloisen globaaliin eliittiin kuuluvan, etuoikeutetun ja paljon matkustavan, tietotyötä tekevän maailmankansalaisen idean.

Kansainvälisessä keskustelussa, jossa näyttävät korostuvan yksinkertaistavat ja kapeat lähestymistavat ja yksilöiden osaamista painottavat mittarit, on selkeä tilaus suomalaisessa tutkimuksessa painottuville holistisille ja kriittisille näkökulmille. Tämän teemanumeron tarkoitus on välittää tutkittua tietoa ja käydä kriittistä keskustelua globaalikasvatuksen asemasta ja tehtävistä, ajankohtaisista teemoista sekä tulevaisuudesta. Samalla teemanumero perehdyttää kasvatuksen ja koulutuksen muut tutkijat suomalaisen globaalikasvatuksen tutkimusverkoston toimintaan ja tutkimukseen. Teemanumeron artikkelit osallistuvat globaalikasvatuksen käsitteestä sekä sen määrittelyistä ja painotuksista käytävään keskusteluun. Monet artikkeleista peräänkuuluttavat kriittistä otetta globaalikasvatukseen ja ottavat etäisyyttä kolonialistisia valtasuhteita uusintaviin ja vahvistaviin globaalikasvatuksen muotoihin. Toivomme tämän teemanumeron innostavan lukijoita perehtymään globaalikasvatuksen tutkimukseen ja tutkijoiden löytävän siitä uusia haasteita ja tutkimustehtäviä.

Antti Rajala ja Elina Lehtomäki

¹ Teemanumeron toimitustyötä ovat rahoittaneet Suomen Akatemia (projektinnumero 299191) ja Global Education Network Europe (GENE). Rajalan ja Lehtomäen työpanos toimitustyössä on yhtäläinen.